דמסרג. שיש לו אוכף על גביו [ה] יפה: **נם נעשה לו.** נו"ן כנגד נו"ן וכגון שראה השם כתוב: **חנינא.** נוצי"ן הרבה נסים רבים: **והני מילי בכתבא.** אכולהו קאי שראה הוגא או חגיגא או תיבה זו של הספר כתובה דמשמע חסו עליו ופדאוהו: **דלא סייס.** שנעור משנתו קודם שנסתלק סימן הוא שסמוך אצל הקב"ה: **מובטח לו שהוא כן העולם הבא.** ונוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן דדמי לאשת איש: **פלגי.** רמוזים שנחלקו: **יצפה לתורה.** שנאמר אשתך מיין הרקח היינו תורה: **מעסים רמוני.** הנמצא מן הרמונים: **נכסיו מצויחין.** כהדס זה שעליו משולשים זה על זה כמין קליעה: **בגייהו.** על כנס במקומסם במחובר: **הוי ראש ישיבה.** שמכריע ומגיה לרבים: **אני ראיתיה וכו'.** ועל כן נעשיתי ראש ישיבה בתמתא מחסיא: **תרגילא.** גיגה א"ל בהמ"ד. תרגילא נאה וגילה נוטריקון של תרנגול: **תנויה בקשתו.** בספק כביליס הללו שהאוכל סתום בס: **נשתברו.** נתגלה האוכל: **וינחם אל מחוז.** היינו כרך: **חפלס.** סימן הוא להיות חפציו נעשים: **המגלת.** סימן גדולה ותפארת היא לו כמו ויגלת ויחלף וגו' (בראשית מא): **בעריבה.** בספיגה: **דמדליה.** שהולכת בגודה של יס: **הנפנה.** סימן הוא שסרחונו וגנותו נפרש ויוצא מעליו: **והוא דלא קנה.** שלא המתים ידיו: **בבבל עומד בלא חטא.** לפי שחו"ל אין לה זכיות אלא עון יש בישיבתה וזה עומד ערוס בלא אותם עונות: **בא"י.** שהרבה מצות תלויות בה וזה העומד ערוס סימן שהוא ערוס ממצותיה: **הנפפש לסרדיוט.** שומרין אותו שלא יברח אלמא סימן שמירה הוא ששומרים אותו מידי היזק: **אגם.** שיש בו קנים גדולים וקטנים וסמוכים זה לזה סימן לראש ישיבה שהגדולים והקטנים מתקבצים יחד קבוץ גדול ובאים לשמוע דרשה מפיו: **יער.** אילנות גדולים ואינן סמוכים זה לזה אף זה סימן לראש לתלמידי הרב והוא ראש לבני כלה שמפרש לתלמידים שמועתם אחר שעמד הרב והם מחזרין על שמועתם ויש תלמידים שלא יבינו בדברי הרב כלל הלוך וזה מביאה להם: **אני מבנא.** נראה לו שהיה זוג ונענב תלוי בצואר ומשמיע קול והוא סימן לראש ישיבה שמשמיע קול לרבים: **ונבחי בה נבוחי.** קשקשתי בה בקול: **עונותיו מחולין לו.** לפי שהעונות קרויין אדומים שנאמר אם יאדימו כתולע (ישעיה א) ואומר נכתם עונך (ירמיה ב) וסימן הוא שפורשין ממנו: **פרנסתו מזומנת.** כנחש שעפר לחמו ומצוי לו בכל מקום: **הרגו.** לנחש: **כל שכן שנכפלה לו.** שהרי נתגבר עליו: **ולא היא.** אלא רב ששת דורש להגאתו לפתור חלומו לטובה: **יש שופטו כו'.** לפיכך אין לעמוד על פתרונו:

הש"כיס

[ה] כ"ק נה. ע"ש, [ו] [סנהדרין יא.], [ז] לעיל ו. מנחות לה: [מגילה טז:] קידוש ח. חולין פט.], [ד] [פסחים מט:], [ה] [סנהדרין נט.], [ו] [עירובין יט. חגיגה כז. מגילה ו. סנהדרין נ:], [ז] [יומא פח.], [ח] [ועי' בפירש"י בעמוד ב' ד"ה דמסרג],

מוסף רש"י

הרואה הספר. תיבה זו לבדה הראוהו (ב"ק נה.). **אלו תפילין שבראש.** אות הן לכל כי שם ה' נקרא עליך (חולין פט.). שכתוב בהן רוב השם ש"ין ולמ"ם (מנחות לה:). **אלא מאורשה.** לכל קהלות יעקב (פסחים מט:). **לבני כלה.** נאין לשמוע הדרשה בכל שבת (ב"ק קיג.).

רב נישים גאון

הרואה את הנחש בחלומו פרנסה מזדמנת לו. זה הדבר בנוי על העיקר שהזכירוהו בפ' יוה"כ (דף עה) תניא ר' יוסי אומר בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם כו' קלל את הנחש עלה לגג מזונותיו עמו ירד למטה מזונותיו עמו ולפי שפרנסתו מצויה לו בכל מקום לפיכך הרואהו בחלומו פרנסה מזדמנת לו:

הא דמסרג הא דלא מסרג הרואה הונא בחלום נם נעשה לו חנינא חנניא יוחנן נסי נסים נעשו לו [ו] הרואה הספר בחלום מן השמים חסו עליו ופדאוהו והני מילי בכתבא העונה יהא שמיה רבא מברך מובטח לו שהוא בן העולם הבא הקורא ק"ש [ז] ראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך המניח תפילין בחלום יצפה לגדולה שנאמר [1] וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליך וגו' [ח] ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש המתפלל בחלום סימן יפה לו וה"מ דלא סיים הבא על אמו בחלום יצפה לבינה שנאמר [2] כי אם לבינה תקרא הבא על נערה מאורסה יצפה לתורה שנאמר [3] תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב [ז] אל תקרי מורשה אלא [ח] מאורשה הבא על אחותו בחלום יצפה לחכמה שנאמר [4] אמור לחכמה אחותי את הבא על אשת איש בחלום מובטח לו שהוא בן העולם הבא וה"מ דלא ידע לה ולא הרהר בה מאורתא א"ר חייא בר אבא הרואה חטים בחלום ראה שלום שנאמר [5] השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך הרואה שעורים בחלום סרו עונותיו שנאמר [6] וסר עונך וחטאתך תכופר אמר רבי זירא אנא לא סלקי מבבל לא"י עד דחזאי שערי בחלמא הרואה גפן טעונה בחלום אין אשתו מפלת נפלים שנאמר [7] אשתך כגפן פוריה שורקה יצפה למשיח שנאמר [8] אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתונו הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבו שנאמר [9] נוצר תאנה יאכל פריה הרואה רמונים בחלום זוטרי פרי עסקיה כרמונא רברבי רבי עסקיה כרמונא פלגי אם ת"ח הוא יצפה לתורה שנאמר [10] אשקך מיין הרקח מעסים רמני ואם ע"ה הוא יצפה למצות שנאמר [11] כפלח הרמון רקתך מאי רקתך [ט] אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון הרואה זיתים בחלום זוטרי פרי ורבי וקאי עסקיה כזיתים וה"מ פרי אבל אילני הויין ליה בנים מרובין שנאמר [7] בניך כשתילי זיתים וגו' איכא דאמרי הרואה זית בחלום שם טוב יוצא לו שנאמר [12] זית רענן יפה פרי תואר קרא י"י שמך הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה שנאמר [13] ויקחו אליך שמן זית זך הרואה תמרים בחלום תמו עונותיו שנאמר [14] תם עונך בת ציון אמר רב יוסף הרואה עז בחלום שנה מתברכת לו עזים שנים מתברכות לו שנאמר [15] ודי חלב עזים ללחמך הרואה הדם בחלום נכסיו מצליחין לו ואם אין לו נכסים ירושה נופלת לו ממקום אחר אמר עולא ואמרי לה במתניתא תנא והוא דחזא בכנייהו הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו שנאמר [16] פרי עץ הדר כפות תמרים הרואה לולב בחלום אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנאמר [17] חכמות בחוץ תרונה והבא עליה הוי ראש ישיבה אמר רב אשי אני ראיתיה ובאתי עליה וסלקית לגדולה הרואה תרנגול בחלום יצפה לבן זכר תרנגולים יצפה לבנים זכרים תרנגולת יצפה לתרביצה נאה וגילה הרואה ביצים בחלום תלויה בקשתו נשתברו נעשית בקשתו וכן אגוזים וכן קשואים וכן כל כלי זכוכית וכן כל הנשברים כאלו הנכנס לכרך נעשו לו חפציו שנאמר [18] וינחם אל מחוז חפצם המגלח ראשו בחלום סימן יפה לו ראשו וזקנו לו ולכל משפחתו היושב בעריבה קטנה שם טוב יוצא לו בעריבה גדולה לו ולכל משפחתו וה"מ דמדליה דלויי הנפנה בחלום סימן יפה לו שנאמר [19] מהר צועה להפתח וה"מ דלא קנח העולה לגג בחלום עולה לגדולה ירד יורד מגדולתו אביי ורבא דאמרי תרווייהו כיון שעלה עלה הקורע בגדיו בחלום קורעים לו גזר דינו העומד ערום בחלום בבבל עומד בלא חטא בארץ ישראל ערום בלא מצות הנתפש לסרדיוט שמירה נעשית לו נתנוהו בקולר הוסיפו לו שמירתו וה"מ בקולר אבל חבלא בעלמא לא הנכנס לאגם בחלום נעשה ראש ישיבה ליער נעשה ראש לבני כלה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע חזו חלמא רב פפא דעייל לאגמא נעשה ראש ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דעייל ליער נעשה ראש לבני כלה איכא דאמרי תרווייהו לאגמא עיילי אלא רב פפא דתלי טבלא נעשה ראש ישיבה רב הונא בריה דרב יהושע דלא תלי טבלא נעשה ראש לבני כלה אמר רב אשי אנא עיילית לאגמא ותלאי טבלא ונבחי בה נבוחי תני תנא קמיה דר"נ בר יצחק המקיז דם בחלום עונותיו מחולין לו והתניא עונותיו סדורין לו [ט] מאי סדורין לימחל תני תנא קמיה דרב ששת הרואה נחש בחלום פרנסתו מזומנת לו נשכו נכפלה לו הרגו אבדה פרנסתו אמר ליה רב ששת כל שכן שנכפלה פרנסתו ולא היא רב ששת הוא דחזא חויא בחלמיה וקטליה תני תנא קמיה דרבי יוחנן כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין יש שותהו וטוב לו ויש שותהו ורע לו יש שותהו וטוב לו שנאמר [20] ויין ישמח לבב אנוש ויש שותהו ורע לו שנאמר [21] תנו שכר לאובד ויין למרי נפש אמר ליה רבי יוחנן לתנא תני תלמיד חכם לעולם טוב לו שנאמר [22] לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי

אמר

1. וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְיָ נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ: דברים כח י
2. כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא לְתְבוּנָה תִּתֵּן קוֹלֶךָ: משלי ב ג
3. תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרֻשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: דברים לג ד
4. אֱמֹר לְחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ וּמֹדָע לַבִּינָה תִּקְרָא: משלי ז ד
5. הַשֵּׁם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ: תהלים קמז יד
6. וַיֵּגַע עַל פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר: ישעיהו ו ז
7. אִשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: תהלים קכח ג
8. אִסְרִי לַגֶּפֶן עִירוֹ וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבוּשׁוֹ וּבְדַם עֲנָבִים סוּתוֹ: בראשית מט יא
9. נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשֹׁמֵר אֲדֹנָיו יְכֻבָּד: משלי כז יח
10. אֲנַהֲגֵךְ אֲבִיאֵךְ אֶל בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אֲשַׁקְּךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי: שיר השירים ח ב
11. כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוָה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ: שיר השירים ד ג
12. זֵית רַעֲנָן יָפֶה פְּרִי תֹאַר קָרָא יְיָ שְׁמֵךְ לְקוֹל הֲמוּלָה גְּדֹלָה הִצִּית אֵשׁ עֲלֵיהָ וְרָעוּ דְּלִיּוֹתָיו: ירמיהו יא טז
13. וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: שמות כז כ
14. תֵּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת אֱדוֹם גִּלָּה עַל חַטֹּאתָיִךְ: איכה ד כב
15. וְדֵי חֲלֵב עִזִּים לְלַחְמֶךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ וְחַיֵּיִם לְנַעֲרוֹתָיִךְ: משלי כז כז
16. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְערְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: ויקרא כג מ
17. חָכְמוֹת בַּחוּץ תְּרַנֵּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ: משלי א כ
18. וַיִּשְׂמְחוּ כִּי יָשְׁתֹּקוּ וַיְנַחֵם אֶל מְחוֹז חֶפְצָם: תהלים קז ל
19. מֹהַר צֹעָה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא יָחְסַר לַחְמוֹ: ישעיהו נא יד
20. וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד: תהלים קד טו
21. תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ: משלי לא ו
22. לְכוּ לַחְמוּ בְלַחְמִי וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי: משלי ט ה

רבינו חננאל

הא דמסרג. פי' שיש עליו הכסא.

הרואה מרקולים. בתוספתא תנן במקום מרקולים דהכא עבודת כוכבים וא"כ לאו דוקא מרקולים אלא לפי שבמקומו של תנא היו עובדים לה ועתה אין אנו רגילים לברך לפי שאנו רואים אותה בכל יום וכל הנך הרואים אמרו לעיל דהוי משלשים יום לשלשים יום: **הרואה** מרקולים. פירש ר"י לא ידענא אמאי נקט מרקולים יותר משאר עבודת כוכבים. ונראה לי דא"ל לברך רק במקום שבויים עכו"ם או שהועמדה שם מחדש ולכך נקט מרקולים שרוגמין בה אנשים בכל יום והוי כמגדל עכו"ם אבל לא על עכו"ם קבועה שם מקודש ובירושלמי יש נעקרה עכו"ם ממקום אחד ונתנה למקום אחר במקום שנתנה אומר ברוך שנתן אדם אפים לעובדי לזונו ובמקום שנעקרה אומר ברוך שנעקר עכו"ם מן המקום הזה: הרואה

[6]אמר רבי יוחנן השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה תנו רבנן [3]שלשה מלכים הם הרואה דוד בחלום יצפה לחסידות שלמה יצפה לחכמה אחאב ידאג מן הפורענות ג' נביאים הם הרואה ספר מלכים יצפה לגדולה [2]יחזקאל יצפה לחכמה ישעיה [א] יצפה לנחמה ירמיה ידאג מן הפורענות שלשה כתובים גדולים הם הרואה ספר תהלים יצפה לחסידות משלי יצפה לחכמה איוב ידאג מן הפורענות שלשה כתובים קטנים הם הרואה שיר השירים בחלום יצפה לחסידות קהלת יצפה לחכמה קינות ידאג מן הפורענות הרואה מגלת אסתר נס נעשה לו שלשה חכמים הם הרואה רבי בחלום יצפה לחכמה ראב"ע יצפה לעשירות רבי ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות שלשה תלמידי חכמים הם הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות בן זומא יצפה לחכמה אחר ידאג מן הפורענות כל מיני חיות יפות לחלום חוץ מן הפיל והקוף והקפוד והאמר מר הרואה [7]פיל בחלום פלא נעשה לו לא קשיא הא דמסרג הא דלא מסרג כל מיני מתכת יפין לחלום חוץ ממר פסל וקרדום והני מילי דחזנהו בקתייהו כל מיני פירות יפין לחלום חוץ מפגי תמרה כל מיני ירקות יפין לחלום חוץ מראשי לפתות והאמר רב לא איעתרי עד דחזאי ראשי לפתות כי חזא בכנייהו חזא כל מיני צבעונין יפין לחלום חוץ מן התכלת [8]כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מן [9]קריא וקפופא וקורפראי: [הגו"ף הגו"פ מעי"ן משיבי"ן ומרחיבי"ן סימן]: ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גודגדניות וכפניות ופגי תמרה שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן אלו הן רחיצה וסיכה ותשמיש שלשה מעין העולם הבא אלו הן שבת שמש ותשמיש תשמיש דמאי אילימא תשמיש המטה הא מכחש כחיש אלא תשמיש נקבים שלשה משיבין דעתו של אדם אלו הן קול ומראה וריח שלשה מרחיבין דעתו של אדם אלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים: [חמש"ה ושש"ה ועשר"ה סימן]: חמשה אחד מששים אלו הן אש דבש ושבת ושינה וחלום אש אחד מששים לגיהנם דבש אחד מששים למן שבת אחד מששים לעולם הבא שינה אחד מששים למיתה חלום אחד מששים לנבואה ששה דברים סימן יפה לחולה אלו הן עטוש זיעה שלשול קרי ושינה וחלום עטוש דכתיב [1]עטישותיו תהל אור זיעה דכתיב [2]בזעת אפיך תאכל לחם שלשול דכתיב [3]מהר צועה להפתח ולא ימות לשחת קרי דכתיב [4]יראה זרע יאריך ימים שינה דכתיב [5]ישנתי אז ינוח לי חלום דכתיב [6]ותחלימני והחייני [7]ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתו רפואה אלו הן כרוב ותרדין וסיסין יבשין וקיבה והרת ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים ולא [8]עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומברין כל גופו של אדם עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה אלו הן האוכל בשר שור בשר שמן בשר צלי בשר צפרים וביצה צלויה ותגלחת ושחלים והחלב והגבינה והמרחץ וי"א אף אגוזים וי"א אף קשואים תנא דבי ר' ישמעאל [9]למה נקרא שמן קשואים מפני שהן קשים לגוף כחרבות איני והכתיב [7]ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך [10]אל תקרי גוים אלא גיים וא"ר יהודה אמר רב אלו אנטונינוס [11]ורבי שלא פסק משלחנם לא צנון ולא חזרת ולא קשואין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים לא קשיא הא ברברבי הא בזוטרי ת"ר מת בבית שלום בבית אכל ושתה בבית סימן יפה לבית נטל כלים מן הבית סימן רע לבית תרגמא רב פפא במסאנא וסנדלא כל דשקיל שכבא מעלי בר ממסאנא וסנדלא כל דיהיב שכבא מעלי בר מעפרא וחרדלא: מקום שנעקרה ממנו עבודת גלולים: תנו רבנן [12]א[הרואה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו [2]מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובח"ל אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובה עובדי כוכבים [3]רשב"א אומר אף בחוץ לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר [8]אז אהפוך אל עמים שפה ברורה דרש רב המנונא [4]הרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ברכות ראה בבל אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע [5]ראה גוב של אריות או כבשן האש אומר ברוך שעשה נסים [ב] לאבותינו במקום הזה ראה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו [6]ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה גוזר ומקיים רבא כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא טריף להו ידא על גבייהו ואמר רהוטו צדיקי למעבד רעותא דמרייכו מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא לקיים מה שנא' [9]וטאטאתיה במטאטא השמד אמר רב אשי אנא הא דרב המנונא לא שמיע לי אלא מדעתאי בריכתינהו לכולהו אמר

השכים. העומד ממטתו ונפל לו פסוק בפיו: **שיר השירים.** כולו ירמיה שמיים וחצי המקום בגב כל ישראל: **רבי ישמעאל בן אלישע.** מהלוגי מלכות היה והפשיטו עור קרקפתו בחייו: **חוץ מן הפיל והקוף והקפוד.** שמשונין במראיהן. קפוד חיה שדומה לקוף ויש לה זנב ארוך ושמה מרטינ"א: **דמסרג.** אוכף על גביו. וי"א נתון באפסר: **חוץ ממר.** פטו"ר בלע"ז: **פסל.** דוליי"ר: **דחזנהו בקתייהו.** שראויין למלאכתן לאכל ולהשחית: **פגי תמרה.** שלא בשלו כל ערכן: **בכנייהו.** במאוכר אבל בתלוש סימן הוא למכות כדפשר ליה [ג] בר הליא לרבא קולפי בלעת: **פלגא.** ירוק הוא ומי שפניו ירוקים חולה הוא [מ]: **קריא.** יבנ"ץ: **קפופא.** נוליט"א בלע"ז ויש לה לסתות כלחיי אדם לפיכך הן מגוניים: **קורפראי.** טלפ"א: **גודגדניות.** לירתי"ש: **לפניות.** מין תמריס רעים: **שמש.** חמה זורחת: **קול.** של מיני זמר או קול ערב של אשה: **עטוש.** אשטרנוד"ר: **מהר לועה.** מי שצריך להריק מעיו. הרקת כלי נקרא לעיה שנאמר (ירמיה מח) ושלחתי לו לועים ולעוהו וכליו יריקו במואב כתיב: **ותחלימני והחייני.** בחזקיה כתיב: **תרדין.** בלי"ן: **מי סיסין.** בשול פוליאו"ל: **והרת.** וידלייר"א שהשליל בתוכה: **יותרת הכבד.** אייבר"ש של בהמה: **ומברין.** לשון בריאות: **ותגלחת.** אם מגלח: **זוטרי.** יפין: **מסאנא וסנדלא.** סימן יולאי חוץ הוא שמוליא אחריס מן הבית: **עפרא.** סימן הוא שרמז להם קבורה: **לב עובדיהם.** על פושעי ישראל מתפלל: **כבשן של אש.** חפירה שהוסק בה כבשנם של חנניה מישאל ועזריה: **מקום שנוטלין ממנו עפר.** מקום יש בבבל שאין בהמה יולאה משם אם אין נותנים עליה עפר מעפר המקום והוא סימן השמד ומקללותיה של בבל היא. ובישוב מהר"ר יאחק ראיתי שנוטלים משם עפר לטיט לבניני המקום. וסוף סוף אותו מקום אין בו ישוב ולא זרע ולא נטיעה: **גוזר ומקיים.** שגזר להשמידה וקיים: נתקללה

[מ] אמר רבי יוחנן השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה תנו רבנן שלשה מלכים הם הרואה דוד בחלום יצפה לחסידות שלמה יצפה לחכמה אחאב ידאג מן הפורענות ג' נביאים הם הרואה ספר מלכים יצפה לגדולה יחזקאל יצפה לחכמה ישעיה יצפה לנחמה ירמיה ידאג מן הפורענות שלשה כתובים גדולים הם הרואה ספר תהלים יצפה לחסידות משלי יצפה לחכמה איוב ידאג מן הפורענות שלשה כתובים קטנים הם הרואה שיר השירים בחלום יצפה לחסידות קהלת יצפה לחכמה קינות ידאג מן הפורענות הרואה מגלת אסתר נס נעשה לו שלשה חכמים הם הרואה רבי בחלום יצפה לחכמה ראב"ע יצפה לעשירות רבי ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות שלשה תלמידי חכמים הם הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות בן זומא יצפה לחכמה אחר ידאג מן הפורענות כל מיני חיות יפות לחלום חוץ מן הפיל והקוף והקפוד והאמר מר הרואה פיל בחלום פלא נעשה לו לא קשיא הא דמסרג הא דלא מסרג כל מיני מתכת יפין לחלום חוץ ממר פסל וקרדום והני מילי דחזנהו בקתייהו כל מיני פירות יפין לחלום חוץ מפגי תמרה כל מיני ירקות יפין לחלום חוץ מראשי לפתות והאמר רב לא איעתרי עד דחזאי ראשי לפתות כי חזא בכנייהו חזא כל מיני צבעונין יפין לחלום חוץ מן התכלת כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מן קריא וקפופא וקורפראי: [הגו"ף הגו"פ מעי"ן משיבי"ן ומרחיבי"ן סימן]: ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גודגדניות וכפניות ופגי תמרה שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן אלו הן רחיצה וסיכה ותשמיש שלשה מעין העולם הבא אלו הן שבת שמש ותשמיש תשמיש דמאי אילימא תשמיש המטה הא מכחש כחיש אלא תשמיש נקבים שלשה משיבין דעתו של אדם אלו הן קול ומראה וריח שלשה מרחיבין דעתו של אדם אלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים: [חמש"ה ושש"ה ועשר"ה סימן]: חמשה אחד מששים אלו הן אש דבש ושבת ושינה וחלום אש אחד מששים לגיהנם דבש אחד מששים למן שבת אחד מששים לעולם הבא שינה אחד מששים למיתה חלום אחד מששים לנבואה ששה דברים סימן יפה לחולה אלו הן עטוש זיעה שלשול קרי ושינה וחלום עטוש דכתיב [1]עטישותיו תהל אור זיעה דכתיב [2]בזעת אפיך תאכל לחם שלשול דכתיב [3]מהר צועה להפתח ולא ימות לשחת קרי דכתיב [4]יראה זרע יאריך ימים שינה דכתיב [5]ישנתי אז ינוח לי חלום דכתיב [6]ותחלימני והחייני [7]ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתו רפואה אלו הן כרוב ותרדין וסיסין יבשין וקיבה והרת ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים ולא [8]עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומברין כל גופו של אדם עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה אלו הן האוכל בשר שור בשר שמן בשר צלי בשר צפרים וביצה צלויה ותגלחת ושחלים והחלב והגבינה והמרחץ וי"א אף אגוזים וי"א אף קשואים תנא דבי ר' ישמעאל [9]למה נקרא שמן קשואים מפני שהן קשים לגוף כחרבות איני והכתיב [7]ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך [10]אל תקרי גוים אלא גיים וא"ר יהודה אמר רב אלו אנטונינוס [11]ורבי שלא פסק משלחנם לא צנון ולא חזרת ולא קשואין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים לא קשיא הא ברברבי הא בזוטרי ת"ר מת בבית שלום בבית אכל ושתה בבית סימן יפה לבית נטל כלים מן הבית סימן רע לבית תרגמא רב פפא במסאנא וסנדלא כל דשקיל שכבא מעלי בר ממסאנא וסנדלא כל דיהיב שכבא מעלי בר מעפרא וחרדלא: מקום שנעקרה ממנו עבודת גלולים: תנו רבנן [12]א[הרואה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו [2]מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל והשב לב עובדיהם לעבדך ובח"ל אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובה עובדי כוכבים [3]רשב"א אומר אף בחוץ לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר [8]אז אהפוך אל עמים שפה ברורה דרש רב המנונא [4]הרואה בבל הרשעה צריך לברך חמש ברכות ראה בבל אומר ברוך שהחריב בבל הרשעה ראה ביתו של נבוכדנצר אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע [5]ראה גוב של אריות או כבשן האש אומר ברוך שעשה נסים [ב] לאבותינו במקום הזה ראה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו [6]ראה מקום שנוטלין ממנו עפר אומר ברוך אומר ועושה גוזר ומקיים רבא כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא טריף להו ידא על גבייהו ואמר רהוטו צדיקי למעבד רעותא דמרייכו מר בריה דרבינא כי הוה מטי לבבל הוה שקיל עפרא בסודריה ושדי לברא לקיים מה שנא' [9]וטאטאתיה במטאטא השמד אמר רב אשי אנא הא דרב המנונא לא שמיע לי אלא מדעתאי בריכתינהו לכולהו אמר

תורה אור השלם

1. עֲטִישׁוֹתָיו תִּהֶל אוֹר
וְעֵינָיו כַּעֲפַעַפֵּי שָׁחַר:
איוב מא י
2. בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם
עַד שׁוּבְךָ אֶל הָאֲדָמָה כִּי
מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי עָפָר אַתָּה
וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב:
בראשית ג יט
3. מֹהַר צְעָה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא
יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר
לַחְמוֹ: ישעיהו נא יד
4. וְיַרְ חֶפְץ דַּכָּאוֹ הֶחֱלִי אִם
תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ יִרְאֶה
זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים וְחֶפֶץ יְיָ
בְּיָדוֹ יִצְלָח: ישעיהו נג י
5. כִּי עַתָּה שָׁכַבְתִּי
וְאֶשְׁקוֹט יָשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ
לִי: איוב ג יג
6. אָדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכֵל
בְּתֶן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי
וְהַחֲיֵנִי: ישעיהו לח טז
7. וַיֹּאמֶר יְיָ לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם
בִּבְטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ
יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ
וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
בראשית כה כג
8. כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים
שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם
בְּשֵׁם יְיָ לְעָבְדוֹ שֶׁכֶם אֶחָד:
צפניה ג ט
9. וְשַׁמְּתִיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד
וַאֲגַמֵּי מָיִם וְטָאטֵאתִיהָ
בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד נְאֻם יְיָ
צְבָאוֹת: ישעיהו יד כג

רבינו חננאל

שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן גודגדניות. פי' גודגדניות הן הינדקוקי. ובסוף פאה ירושלמי גדגדניות הינדקוקי, ולשון ישמעאל הן, והן עשב שאוכלין הגמלים ולא יאכל אותם אדם אלא ע"י הדחק. **וכפניות.** הן דקלים ידועים שפירותיהן נאכלין כפניות ואינן מתקיימין להיגמר תמרים. **[ששה דברים מרפאין את החולה וכו'. עשרה דברים מחזירין את החולה לחוליו וכו'.** עי' בפי' ר"ח ע"ז כט, א]. **[ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך.** שני גאים בדור אחד, זה אנטונינוס ורבי, שלא פסק משולחנם לא חזרת ולא קישות, קשואים קטנים, ולא צנון].

רב ניסים גאון

הרואה ר' עקיבא בחלומו יצפה לחסידות. אית בפרק כל ישראל יש להן חלק (דף קי) שנא' אספו לי חסידי אלו ר' עקיבא וחבריו שמסרו נפשם לזביחה על דברי תורה ואמרי' (שם) אמר רבה בר בר חנה שבקה ר' עקיבא לחסידותיה: **הרואה** ר' אלעזר בן עזריה יצפה לחכמה לפי שנתמנה בישיבה והוא בן י"ח שנה והיה הוא כבר חכם מאד כמו שאתה מוצא (חגיגה דף ג) אמר ר' יהושע עליו אין דור יתום שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו ואמרו בשבחו (גיטין דף סז) ר' אלעזר בן עזריה קופה של בשמים כלומר שהיה מאסף החכמות ומסדר אותם ושנינו (סוטה דף מט) משמת ראב"ע בטלה עטרת החכמים ואע"פ שר"ע הגיע למעלה יתירה וגדולה בחכמה שאפי' משה רבינו כשהראהו הקב"ה דורות העתידין כשראה את ר' עקיבא אמר לפני הקב"ה רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י כמפורש בפ' הקומץ את המנחה (מנחות ד' כט) מיהו לא התחיל ללמוד ולגרוס עד שהיה בן מ' שנה כמו שאמרו (בשלהי ספרי) ר' עקיבא למד תורה בן מ' שנה ושימש את החכמים מ' שנה

גליון הש"ס

גמ' כל מיני עופות. עי' נדה דף כ"ג ע"א כתו' ד"ה קריא סהי' להם גילפא אחתם כאן:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ישעי' יפה לנחמה) תמ"מ: [ב] שם שעשה נסים לאבותינו. ל"ל לגליקים:

לעזי רש"י

מרטינ"א [מרטרינ"א]. נמייה. פשו"ר [פושוי"ר]. מעדר. דוליי"ר [דולידויר"א]. מעצד (מעין גרזן). יבנ"ץ. סוג של ינשוף. צואיט"א. ינשוף. טלפ"א. חולד. צירתי"ש [צירישי"ש]. דובדבנים. אשטרנוד"ר [אישטירנודי"ר]. עיטוש. בלי"ץ. סלק. פוליאו"ל [פוליו"ל]. מנתה (צמח). וידלייר"א [וידילור"א] רחם (של חיה). אייבר"ש [איברי"ש]. סרעפת.

מוסף רש"י

וסיסין. תבשיל של פוליאו"ל (לעיל מד:) לו: פוליאו"ל יבש שוהה כמיס ושותה (ע"ז כט:). והרת. ולזור"א שהולך ונלר בו (לעיל שם) לו: לחמה של בהמה (ע"ז שם). **יותרת הכבד.** טרפא דכבדא שקורין אייבר"ש (לעיל שם וע"ז שם). **ושחלים.** מין מאכל (גיטין נז.). **שני גוים.** גיים כתיב וקיינן גוים (ע"ז יא.) אנטונינוס ורבי. זה בא מעצו וזה בא מיעקב (שם).

רב ניסים גאון (המשך)

ופרנס את ישראל מ' שנה ואפשר שחסידותו היתה יתירה על חכמתו ולפיכך הוא משובח בחסידות: ר' ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות מפני שבימיו היו ישראל עומדין בצרות וגזירות ומלחמות בסוף זמן בית שני וכבר נשבה בנערותו ופדאהו ר' יהושע בן חנניה כמפורש בפ' הניזקין (גיטין דף נז) מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול של רומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית הסוהר כו' אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה לא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו ר' ישמעאל בן אלישע ואיתא בסוף גמ' דהוריות דבני מערבא ושימש בכהונה גדולה כדאמרי' בפ' מאימתי קורין (דף ז) תניא אמר ר' ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי לבית קה"ק להקטיר קטורת לפני לפנים וקודם חרבן הבית נהרג עם רבן שמעון בן גמליאל דתניא במכילתא דר' ישמעאל כשנהרג ר' שמעון ור' ישמעאל אמר להן ר' עקיבא לתלמידיו התקינו עצמיכם לפורענות שאילו טובה עתידה לבא בדורנו בתחלה לא היו מקבלין אותה אלא רבן שמעון ור' ישמעאל ועכשיו גלוי לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבוא בדורנו ונסתלקו אלו מבינותינו שנא' (ישעיה נז) הצדיק אבד וגו' ובפ' עגלה ערופה דמס' סוטה (דף מח) ובפ' דיני ממונות דתחלת סנהדרי' (דף יא) אמרי' ת"ר משמתו

נתקללה בכל נתקללו שכניה. כלומר אוי לרשע אוי לשכנו: **קאש וקפוד.** מיות ועופות רעים ומזיקין את השכניס. אבל עי השדה ומטעי כרם שנתקללו בה ערי ישראל הנאה היא לשכניס: **אולוסי.** חיל גדול של ששים רבוא: **חכם הרוים.** היודע מה שבלב כל אלו: **נשמשני.** שהם חורשים וזורעים ואני מוצא מוכן: **כל אומות שוקדות ונאות לפתחי.** עשיר היה והכל באין אצלו לסחורה: **שאש יזבה.** לעולם הבא וירא״ה בכבוד מלך המשיח: **יבחין.** כמה יתר כבוד נוטלי שכר מצות יותר ממה שהיה כבוד האומות בעוה״ז: **חלבי לגהרא.** הכבדין השלמים הולכים לגהר לשאוב מים: **כגני לייא.** השבורים להיכן כלומר למה הולכים ואף אתה שאתה קומת ולא תראהו להיכן תלך: **גונדא.** כת: **ורחמי דינא.** אוהבים

[6]אמר רבי ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכניה נתקללה שומרון נתברכו שכניה נתקללה בבל נתקללו שכניה דכתיב [1]ושמתיה למורש קפוד ואגמי מים נתקללה שומרון נתברכו שכניה דכתיב [2]ושמתי שומרון לעי השדה למטעי כרם וגו׳ ואמר רב המנונא [8]הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלוסי עובדי כוכבים אומר [3]בושה אמכם וגו׳ ת״ר [9]הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה בן

זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה וברר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח״כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש גזז ולבן ונפץ וטוה וארג ואחר כך מצא בגד ללבוש ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני כל [4]אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני הוא היה אומר אורח טוב [7]מהו אומר כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי כמה בשר הביא לפני כמה יין הביא לפני כמה גלוסקאות הביא לפני וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי אבל אורח רע מהו אומר מה טורח טרח בעל הבית זה פת אחת אכלתי חתיכה אחת אכלתי כוס אחד שתיתי כל טורח שטרח בעל הבית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו על אורח טוב מהו אומר [4]זכור כי תשגיא פעלו אשר שוררו אנשים על אורח רע כתיב [5]לכן יראוהו אנשים וגו׳ [6]והאיש בימי שאול זקן בא באנשים אמר [10]רבא ואיתימא רב זביד ואיתימא רב אושעיא זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא אמר עולא נקיטינן אין אוכלוסא בבבל תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא ת״ר [2]הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו [3]חכמי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מחכמתו [א] לבריותיו [7]הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו מלכי עובדי כוכבים אומר ברוך שנתן מכבודו [ב] לבריותיו א״ר יוחנן [10]הלעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי׳ לקראת מלכי עובדי כוכבים שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עובדי כוכבים רב ששת סגי נהור הוה הוו קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו רב ששת אשכחיה ההוא צדוקי אמר ליה חצבי לנהרא כגני לייא אמר ליה תא חזי דידענא טפי מינך חלף גונדא קמייתא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי אתא מלכא אמר ליה רב ששת לא קאתי חלף גונדא תניינא כי קא אוושא אמר ליה ההוא צדוקי השתא קא אתי מלכא אמר ליה רב ששת לא קא אתי מלכא חליף תליתאי כי קא שתקא אמר ליה רב ששת ודאי השתא אתי מלכא אמר ליה ההוא צדוקי מנא לך הא אמר ליה דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא כתיב [7]צא ועמדת בהר לפני ה׳ והנה ה׳ עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה׳ לא ברוח ה׳ ואחר הרוח רעש לא ברעש ה׳ ואחר הרעש אש לא באש ה׳ ואחר האש קול דממה דקה כי אתא מלכא פתח רב ששת וקא מברך ליה אמר ליה ההוא צדוקי למאן דלא חזית ליה קא מברכת ומאי הוי עליה דההוא צדוקי איכא דאמרי חברוהי כחלינהו לעיניה ואיכא דאמרי רב ששת [9]נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות ר׳ שילא [10]נגדיה לההוא גברא דבעל מצרית אזל אכל ביה קורצי בי מלכא אמר איכא חד גברא ביהודאי דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא שדר עליה פריסתקא כי אתא אמרי ליה מה טעמא נגדתיה להאי אמר להו דבא על חמרתא אמרי ליה אית לך סהדי אמר להו אין אתא אליהו אדמי ליה כאניש ואסהיד אמרי ליה אי הכי בר קטלא הוא אמר להו אנן מיומא דגלינן מארעין לית לן רשותא למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו ביה עד דמעייני ביה בדינא פתח ר׳ שילא ואמר [8]לך ה׳ הגדולה והגבורה וגו׳ אמרי ליה מאי קאמרת אמר להו הכי קאמינא בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא ויהב לכו שולטנא ורחמי דינא אמרו חביבא עליה יקרא דמלכותא כולי האי יהבי ליה קולפא אמרו ליה דון דינא כי הוה נפיק אמר ליה ההוא גברא עביד רחמנא ניסא לשקרי הכי אמר ליה רשע לאו חמרי איקרו דכתיב [9]אשר בשר חמורים בשרם חזייה דקאזיל למימרא להו דקרינהו חמרי אמר האי רודף הוא [10]והתורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו והקדם אמר הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא דרשינא ליה לך ה׳ הגדולה זו מעשה בראשית וכן הוא אומר [10]עושה גדולות עד אין חקר והגבורה זו יציאת מצרים שנאמר [11]וירא ישראל את היד הגדולה וגו׳ והתפארת זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע שנאמר [12]וידום השמש וירח עמד וגו׳ והנצח זו מפלתה של רומי וכן הוא אומר [13]ויז נצחם על בגדי וגו׳ וההוד זו מלחמת נחלי ארנון שנאמר [14]על כן יאמר בספר מלחמות ה׳ את והב בסופה וגו׳ כי כל בשמים ובארץ זו מלחמת סיסרא שנאמר [15]מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגו׳ לך ה׳ הממלכה זו מלחמת עמלק וכן הוא אומר [16]כי יד על כס יה והמתנשא זו מלחמת גוג ומגוג וכן הוא אומר [17]הנני אליך גוג נשיא ראש משך ותובל לכל לראש אמר [10]רב חנן בר רבא אמר ר׳ יוחנן אפילו ריש גרגיתא מן שמיא מנו ליה במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא לך ה׳ הגדולה זו קריעת ים סוף והגבורה זו מכת בכורות והתפארת זו מתן תורה והנצח זו ירושלים וההוד זו בית המקדש: ת״ר

---

[1] ושמתיה למורש קפוד ואגמי מים נתקללה שומרון נתברכו שכניה דכתיב ושמתי שומרון לעי השדה למטעי כרם וגו׳ ואמר רב המנונא הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלוסי עובדי כוכבים אומר בושה אמכם וגו׳ ת״ר הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה וברר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח״כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש גזז ולבן ונפץ וטוה וארג ואחר כך מצא בגד ללבוש ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני הוא היה אומר אורח טוב